

Türk Boy Adlarında Geçen Bag ve Ok Sözcüklerinin Anlamları

The Meanings of the Words Bag and Ok Which Exist in Turkish Clan Names

Mithat Usta

Düzce/Türkiye

mithatusta@duzce.edu.tr

orcid: 0000-0001-9013-7534

Atıf Citation

Usta, Mithat (2024). Türk Boy Adlarında Geçen Bag ve Ok Sözcüklerinin Anlamları. *BABUR Research*, 3 (1), 207-214.

Gönderim Submitted

17.04.2024

Revizyon Revision

09.05.2024

Kabul Accepted

18.05.2024

Yayın Tarihi Publication Date

07.06.2024

Öz

Çalışmada bazı Türk boy adlarında daima sayı sıfatı ile birlikte bulunan *bag* ve *ok* sözcüklerinin hangi anlamları ifade ettikleri araştırıldı. Ayrıca Kül Tigin ve Bilge Kağan anıtlarında geçen *idi oksuz* ibaresindeki *ok* sözcüğünün tam olarak hangi anlamda kullanıldığı tespit edilmeye çalışıldı. Yan anlamlarını tespit etmek için her iki sözcük de Türk tarihi lehçelerinin ve çağdaş lehçelerinin sözlüklerinde tarandı. Yine yazıtlarda geçen *Altı Çub Sogdak Bodun* boy adında bulunan *çub* sözcüğünün, *bag* ve *ok* sözcükleri ile anlam olarak bağlantıları olabileceği ihtimaline karşı bazı kaynaklarda bu sözcük için verilen anlamlandırmalar değerlendirildi. *Oksuz* sözcüğünün olumsuz anlamda değil tam tersine olumlu anlamda ve bağlama uygun olarak kullanıldığı tespit edildi.

Anahtar sözcükler: Eski Türkçe, bag, ok, çub, idi oksuz

Abstract

In this article meanings of the words *bag* and *ok* which are always with numeral adjectives exist in some Turkish clan names were researched. In addition, the exact meaning of the word *ok* in the phrase of *idi oksuz* that is written in both Kül Tigin and Bilge Kagan monuments was investigated. To determine the connotations, both words were scanned both in dictionaries of historical dialects and in contemporary dialects of Turkish. In addition, identifications of some researchers about the clan name *Altı Çub Sogdak Bodun* were evaluated to determine the probable meaning relations with *bag* and *ok*. It is determined that the word *oksuz* has no negative meaning, on the contrary it has a positive meaning and appropriate to the text.

Keywords: Old Turkic, bag, ok, çub, idi oksuz

Giriş

Runik harfli yazıtlarda içinde *ok* ve *bag* sözcükleri geçen Türk boy adları sayı sıfatı ile birlikte bulunmakta ve her iki sözcüğün de “boy, klan” anlamlarına geldiği bilinmektedir. *Bodunun* daha yoğun bir nüfusu, “ulus, halk” kavramını karşıladığı konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği varken; *bod*, *bağ*, *oba*, *ok*, *oğuş* gibi diğer boy adları arasındaki ayırım açık değildir.

Clauson, *bağ* sözcüğünün *bod* ile arasındaki farkın kan bağı ile ilgili görüldüğünü ve birkaç *bodun* birleşmesi ile oluştuğunu düşünmektedir: *bağ* a confederation, that is number of clans united by contractual arrangements, as opposed to *bod* ‘clan’, a number of families united by ties of blood, and *bodun* ‘a group of such clans’ (Clauson, 1972, s. 310).

Bu sözcükler arasındaki farklar tespit edilmeye çalışılırken bazılarının eş anlamlı olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

İçerisinde *bag* ya da *ok* sözcüğü bulunsa da bulunmasa da, adında sayı sıfatı bulunan Türk boyları, adlarını içerisindeki daha küçük boy sayısı ve bölündükleri “bölge, bölüm” sayısına göre almışlardır.

Yazıtlarda içinde sayı sıfatı bulunan boy adları şunlardır: *altı sir*; *altı oğuz*; *altı bag bodun*; *altı oğuş bodun*; *sekiz oğuz*; *tokuz oğuz*; *tokuz ersin*; *tokuz tatar*; *tokuz bayırku*; *on ok*; *on uygur*; *otuz tatar*; *üç karluk*; *üç kurikan*; *üç tuglug türk bodun*.

Oksuz Sözü Üzerine Yapılan Çalışmalar

Yazıtlarda *ok* sözcüğü bir kere de *oksuz* şeklinde geçmektedir:

ilgerü kadirkan yışka tegi kirü temir kapıgka tegi kondurmuş ekin ara idi oksuz köktürk ança olurur ermiş (KTD2-3) (BKD3-4) (BK’da, KT’den farklı olarak *köktürk* sözcüğünden sonra tartışmalı *iti* sözcüğü vardır).

Araştırmacıların çoğu *idi oksuz* ibaresini yanlış değerlendirerek, bağlama uymayan bir anlamlandırma ile “hiç teşkilatsız”, “sahipsiz”, “örgütsüz” olarak aktarmışlardır. Bilge Kağan’ın dört satır boyunca ataları Bumun Kağan ve İstemi Kağan’ın hükümranlığını övdüğü, devleti nasıl bayındır hâle getirdiklerini anlattığı cümlelerin tam ortasında, döneme dair aksi bir ifade kullanması, o zamanın Türk halkı için dağınık, teşkilatsız demesi olası olmadığı gibi *ok* sözcüğünün teşkilat anlamı da herhangi bir yerde kayıtlı değildir.

Harfler açık olarak seçilebildiği ve yalnızca *u* sesi yazılmadığı için *idi oksuz* dışında çok farklı okuma teklifleri yoktur. Kaya, düzlük yuvarlaklık uyumuna göre *oksuz* şeklinin kesin olduğunu tespit etmiştir (Kaya, 2011).

Yenisey ve Uygur Yazıtları’nda geçmeyen *idi* Orhun Yazıtları’nda ayrı köklerden gelen iki farklı sözcük olarak mevcuttur. “Hiç, hepsi” anlamındaki *idi* altı kere

geçmekte (T1-G4-5) (T1-D4) (T2-G2-3) (T2-K2) (KT-G4/BK-K3) (KT-D2-3) (BK-D3-4); “sahip” anlamındaki *idi* ise iki kere geçmektedir ve her ikisi de +sız yokluk eki ile kullanılmıştır (KT-D19/BK-D16) (KT-D20/BK-D17).

İbareye “sahipsiz, kağansız, efendisiz, hanedansız”; “teşkilatsız, örgütsüz” vb. anlam yükleyen araştırmacıların görüşleri Tuna (1993), Kaya (2011) ve Mirkemal’in (2015) çalışmalarında ayrıntılı olarak mevcuttur. Bu çalışmada yalnızca ibarenin övgü ve olumlu manada olması gerektiğini düşünen araştırmacıların görüşleri ele alınmıştır.

Thomsen, *idi oksuz köktürk* ibaresine önce Bumın ve İstemi saltanatına övgü niteliğinde *idioqsız* “en souverains les Turcs Bleus” olarak olumlu bir anlam yüklemiştir (Thomsen, 1896, s. 98). Ancak daha sonra diğer araştırmacıların da etkisiyle bu fikrinden vazgeçmiş hem okunuşu (*idioqsız*) hem de anlamı değiştirerek *idiye* “sahip, kağan, hükümdar”; *oka* ise “örgüt” anlamı vermiş ve o da cümleye olumsuz anlam yükleyenlere katılmıştır: “les ‘Turcs bleus’ sans seigneur (souverain, kagan) ni (organisation par) flèches”.

Thomsen metnin başında ilk iki Türk kağanı, onların buyrukları ve beyleri övülmekte iken “efendisiz ve organizasyonsuz” ifadesinin absürt olduğunu belirtmekte ve bağlamla ilgili sorunu vurgulamaktadır. Bilge Kağan Yazıtı’nda eklenmiş olan *iti* sözcüğünden yola çıkarak *iti* sözcüğünün “düzenlemek, organize etmek” anlamında zarf fiil olduğunu ve Bilge Kağan Yazıtı’nın baz alınması gerektiğini ifade etmekte, ibarenin bağlama uymama nedenini ise yeni kurulmuş olan imparatorluk öncesindeki ve Bumın Kağan ile İstemi Kağanların yönetim şeklini oturtmaya çalıştığı dönemdeki halkı ifade ettiği şeklinde açıklamaktadır (Thomsen, 1916, s. 23-24).

Thomsen “sahipsiz (yöneticisiz), örgütsüz” ifadesinin Bumın ile İstemi öncesi dönem ve onların hakimiyetlerinin başlangıç dönemleri için söylendiğini öne sürse de övgülerin ortasındaki olumsuz cümle yine de metnin akışına uymaz. Bumın döneminin başları için yönetimin ve devlet teşkilatının tam olarak kurulmadığı öne sürülebilir ama sonraki İstemi dönemi için aynı şey söylenemez. Üstelik Bumın kağan olduğu andan itibaren halkın bir hükümdarı vardır ve yöneticilerinin de olması gerekir. Bu sebeple “sahipsiz” ifadesi ancak Bumın öncesi dönem için, “örgütsüz” ifadesi ise yalnızca Bumın döneminin ilk yılları için söz konusu olabilir.

Ayrıca Bilge Kağan Yazıtı’nda, Kül Tigin Yazıtı’ndan farklı olarak cümleye *iti* sözcüğünün eklenmesi eğer anlam karışıklığını düzeltmek için yapıldıysa o zaman cümlelerin de yerinin değiştirilmesi, övgülerden önceye alınması gerekirdi.

Tuna, araştırmacılar tarafından ibareye yüklenen anlamların sorunlu olduğunu bahseden ve düzeltme yoluna giden ilk araştırmacıdır. Gurur, iftihar, inanç ve övgü dolu satırlara rağmen, *idi oksuz* kelimelerinin Thomsen dışında

bütün araştırmacılar tarafından buna tamamen ters düşen şekilde karşılandığını ifade etmekte, ibareyi “bir bütün halinde, tekdüze, üniter” olarak anlamlandırmakta ve *ok* kelimesinin bir anlamının da “eyalet, idari bölge” olarak düşünülebileceğini tespit etmektedir (Tuna, 1993).

Erdal, ibareye olumlu bir anlam yükleyerek *idi oksuz* “with no interruption at all” şeklinde farklı bir yorum getirmiştir (Erdal, 2004 s. 345).

Kaya da ifadenin olumlu anlamda olması gerektiğini, *idi* sözcüğünün “hiç” anlamı taşıdığı konusunda uzlaşma olduğunu belirtmekte, Thomsen ve Tuna’nın manalandırmalarını iyi, Tuna’nın görüşünü tutarlı bulurken, sözcüğün “yönetim bölgesi” anlamının bilinmemesini zorluk olarak göstermektedir. Kaya, yayın hakimiyet, okun bağlılık sembolü olmasından hareketle ibareyi “hiç bağısız, tamamıyla hür, tam bağımsız” olarak anlamlandırmaktadır (Kaya, 2011).

Tezcan da Erdal’a benzer şekilde cümleye olumlu anlam vermekte ve ibareye *idi oksuz* “hiç aralıksız, sürekli olarak” anlamını yüklemektedir (Tezcan, 2010).

Mirkamal, Çince den tercüme Eski Uygurca eserler ile orijinal metinleri karşılaştırarak *ooqsuz* “aralıksız”, *ooq* “boş yer, boşluk, aralık” anlamlarını Çince karşılıklarından tespit etmekte, *oksuz* için “boş yeri yok; arasında hiçbir şey yok; bütün, birleşmiş; aralıksız bir araya gelmiş” anlamlarını vermektedir. *idi oksuz* grubuna “ucu bucağı yok, boş yeri yok, (bütün her yere) yayılmış”; metin içerisinde ise “sınırları bölünmeksizin” anlamlarını yüklemektedir (Mirkamal, 2015).

Mirkamal, Eski Uygurca eserlerdeki açık tespitleri ile Bilge Kağan’ın *idi oksuz* ifadesinin olumlu anlamda olduğunu kanıtlamıştır ve ibare için “sınırları bölünmeksizin” anlamlandırması da isabetlidir.

Wilkens’in *ok* ve *oksuz* sözcükleri için Mirkamal’ın ifade ettikleri haricinde tespit etmiş olduğu anlamlar aşağıda gösterilmiştir (Wilkens, 2021).

Ok Sözcüğünün Sahip Olduğu Başkaca Anlamlar

Ok sözcüğü, “boy”; “silah”; “aralık”; anlamları dışında başka anlamlara da sahiptir. Sözcüğün Türk lehçelerindeki bazı anlamları şunlardır:

Tarihî Lehçeler: EUT *ok* “fırsat, şans, zaman; ara, mesafe” *oksuz* “fırsatsız, inkıtasız, fasılasız, kesintisiz, arası, mesafesiz; aralıksız, kesintisiz, daima, devamlı” *oksuz arası* “arasız, mesafesiz, kesintisiz” *ooksuz yol* “kesintisiz yol” (Wilkens, 2021, s. 505), Kar. *ok* “evin orta direği” (Ercilasun & Akkoyunlu, 2020, s. 772), Har. *ok* “boş, ıssız, hâli” (Yüce, 2014, s. 161).

Çağdaş Lehçeler: Az. *ox* “əkin sahələrini bir-birindən ayıran sərhəd nişanı; ləklərin arasına çəkilən tirə” (ADL II, 2003, s. 426), Başk. *uk* “ok; kurşun; değirmen kümbetindeki ince desteklerden her biri” *ukalsa* “çit, bahçe çiti” (Özşahin, 2017, s. 656), Kırg. *ok* “dingil, mihver” (Yudahin, 1998, s. 587), TT *ok* “cirit, değnek; üzüm

çardağına konulan uzun sırık; tavanın orta direği; kârgir yapılarda iki duvarın arasına çapraz konulan kalın direkler; araba, kağı yapmakta kullanılan, uzun, düz çam; kağıda mazı üzerine boydan boya uzatılan yan ağaçları; dil gibi ensiz ve uzun tarla parçası; tarlaları ayıran çizgi (DS IX, 1977, s. 3273-3274), Türkm. *uk* “evin çatısını inşa etmekte kullanılan uzun ince ağaç” (Tekin vd., 1995, s. 644), YUT *ok* “dingil, eksen, mihver” (Necip, 1995, s. 294).

bag ve *bag* kökünden türemiş olması muhtemel sözcükler de benzer anlamlar taşımaktadır:

Tarihî Lehçeler: EUT *bagış* “eklem, mafsal; çadır direği” (Wilkins, 2021, s. 137) *bagu-* “(sınır) çekme” (Wilkins, 2021, s. 138), EAT *bağrak* “oba; kabile halkından cemâati az olan oba ki bağrak derler” (Tarama Sözlüğü I, 1995, s. 375), Çağ. *bayam* “tekje ayağı, direk, destek, metanet, temel” (Kúnos, 1902, s. 19).

Çağdaş Lehçeler: Alt. *bakana* “direk; sırık; kolon; kule; şamanın tefine resmedilen kalın kayın ağacı tasviri” (Naskali & Duranlı, 2019, s. 33), Başk. *bağan* “kazık, direk, sütun”, *bağana* “kazık, direk, sütun; bahçeyi çeviren yüksek çit” (Özşahin, 2017, s. 57), Kaz. *бағана* “direk, sütun” (Koç vd., 2019, s. 69), Kırg. *bakan* “sırık” (Yudahin, 1998, s. 80), TT *bağ* “çatıda kullanılan esas kirişler” *bağana* “direk” *bağda* “engel, güçlük” *bağda atmak* “engel olmak, güçlük çıkarmak” *bağdadı* “yapılarda kullanılan uzun ağaç” *bağlak* “çitle çevrilmiş tarla” *bağlama* “tarlaları korumak için kenarlarına çekilen harçsız duvar, çit” (DS II, 1965).

Görüldüğü üzere *ok* ve *bag* sözcüklerinin her ikisinin de “kazık, direk, engel, sınır” gibi anlamları da bulunmaktadır. Bu iki sözcük köken olarak farklılar, ilk anlam olarak *ok* “kazık, direk” anlamındayken *bag* aslı olarak “bağ, ip, halat, bağlama” anlamındadır, *bag* “kazık, direk” anlamını sonradan kazanmıştır. Bu iki sözcüğün kazandıkları anlamlardaki ortaklık sonraları da devam etmiştir; “boy, klan” anlamı da bunlardan biridir.

Ok; önce “sırık, direk” anlamındayken sonrasında “silah”, “çit”, “sınır”, “bölüm” anlamları kazanmış, daha sonra da boy adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Dede Korkut’taki boy adlarında da *ok* sözcüğü bulunmaktadır *uç ok*; *boz ok* (Gökyay, 2007) ve içerisinde sayı sıfatı olmayan *Bozok* adı, *okun* bölüm anlamından sonra boy anlamı da kazandığını göstermektedir.

Yazıtlarda geçen ve içerisinde sayı olan başka bir boy adı *Altı Çub Sogdak*’tır, aynı anlam farklı bir sözcük olan *çub* ile verilmiştir.

Clauson *çuv* olarak okuduğu sözcüğün açıklamasını, Klyashtornyî’ye ve Giles’e dayandırarak, Çince *chou* “district” olarak belirtiyor (Clauson, 1972, s. 394).

Bu tanım *bag* ve *okun* “bölge” anlamlarıyla uyuyor.

Ancak Steingass, sözcüğün Sanskritçe olduğunu belirtmekte ve tespit ettiği anlamlar da ilginç bir şekilde *bag* ve *okun* “kazık, direk, giriş” anlamlarıyla uyuşmakta.

chüb, chob (S. *kshupa*) “a log; wood; a tree; a staff, rod, baton, stick; a drumstick; a beam; a plough-tail; a shoot of a tree, sucker” (Steingass, 1998, s. 401).

Sonuçta yazıtlarda boy adlarında bulunan *ok* ve *bag* sözcükleri eş anlamlıdır ve “boy” anlamını karşılamaktadır. Ancak Bilge Kağan *oksuz* sözcüğünü boy anlamı ile ilgili değil, “engel, çit, sınır” anlamında kullanmaktadır. Bu savunma amaçlı bir yapı olmadığı için ağır tahkim edilmiş bir engel, barikat değildir. Köktürkler savunma amacıyla yapılan engeller için *arkuy* ve *kargu* (T2-D3) kullanmaktadır. *Ok*, yalnızca aralarındaki sınırı göstermek ve sahip olunan toprakları belirlemek üzere konulmaktadır.

Bilge Kağan’ın anlattıklarından Türk boylarının birlikte yaşayıp hareket ettiklerini ama yine de aralarında sınırı çizen *ok* olduğu anlaşılıyor. Bilge Kağan, Bumın ve İstemi Kağanların döneminde ise Türk boylarının tamamının kendi aralarında çite, engele ihtiyaç duymadan tek bir ulus olarak, barış içinde, bir bütün olarak yaşadıklarını ifade etmektedir. Doğu Moğolistan’dan Orta Asya’ya kadar bütün Türk boylarını belirttiği için, *bodun* olarak nitelendirdiği Oğuz ve Sir gibi diğer büyük boylar arasında bile bir sınır bulunmadığı anlaşılıyor.

Bilge Kağan Yazıtı’nda eklenen *iti* sözcüğü tartışmalı olduğu için dikkate alınmadığında, *oksuz* sözcüğünün geçtiği cümlelerin aktarması:

ilgerü kadirkan yışka tegi kirü temir kapıgka tegi kondurmuş ekin ara idi oksuz kök türk ança olurur ermiş

Doğuda Kadirkan (Dağı) eteklerine kadar, batıda Demir Kapı’ya kadar kondurmuş. İkisi arasında, (aralarında) hiç sınır (engel) olmadan, Köktürk öylece oturur imiş.

Sonuç

Başlangıçta “sırık, direk, kazık” anlamı taşıyan *ok* çağlar boyunca başka anlamlar da kazanarak “silah” adı olmuş, yerleşim yerlerinin çizgilerini belirlemede “sınır, engel” sonrasında “bölüm, bölge” anlamı kazanmış en son Türk boylarına ad olmuştur. *Bag* da aynı yolu izleyerek “boy” adını karşılamıştır. *Ok* ve *bag* sözcüklerinin boy anlamı yanında ortak olarak karşıladıkları başka anlamlar da mevcuttur. Hangi kökenden geldiği tam olarak belli olmayan ve Sogdak boyunu adlandırmada kullanılan *çub* sözcüğünün de benzer değişimler geçirme ihtimali bulunmaktadır. *idi oksuz* ibaresindeki *ok* sözcüğünde ise boy ya da örgüt anlamı yoktur, “sınır”, “çit” anlamını karşılamaktadır. Bilge Kağan *idi oksuz köktürk* sözünü Bumın Kağan ve İstemi Kağan dönemine yergi değil övgü olarak kullanmıştır. O zamanın Köktürk devletinde büyük ya da küçük Türk boylarının tamamının anlaşma içerisinde, aralarında sınır, engel olmadan birleşik olarak yaşadıklarını ifade etmektedir.

Kısaltmalar

ADL	: Azərbaycan Dialektoloji Lügəti
Alt.	: Altay Türkçesi
Az.	: Azərbaycan Türkçesi
Başk.	: Başkurt Türkçesi
BK	: Bilge Kağan Yazıtı
Çağ.	: Çağatay Türkçesi
DS	: Derleme Sözlüğü
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
EUT	: Eski Uygur Türkçesi
Har.	: Harezm Türkçesi
Kar.	: Karahanlı Türkçesi
Kaz.	: Kazak Türkçesi
Kırg.	: Kırgız Türkçesi
KT	: Kül Tigin Yazıtı
T	: Tunyukuk Yazıtı
TT	: Türkiye Türkçesi
Türkm.	: Türkmen Türkçesi
YUT	: Yeni Uygur Türkçesi

Kaynakça

- Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu. (2010). *Azərbaycan Dialektoloji Lügəti II*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. & Akkoyunlu, Z. (2020). *Divānu Lugāti't-Türk*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden-Boston. Brill.
- Gökyay, O.Ş. (2007). *Dedem Korkudun Kitabı*. Kabcacı Yayınevi.
- Kaya, C. (2011). Köktürkçe İdi Oksuz Üzerine. *III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2011, 463-467.
- Koç, K., Bayniyazov, A. & Başkapan, V. (2019). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kúnos, I. (1902). *Šejx Sulejman Efendi's Çağatay-Osmanisches wörterbuch*. Publications de la Section Orientale de la Société Ethnographique Hungroise.
- Mirkamal, A. (2015). Kültegin ve Bilge Kağan Yazıtlarındaki İdi O(o)qs(u)z Sözü Üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2015, (4/1) 16-24.

- Naskali, E. & Duranlı, M. (2019). *Altayca-Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Necip, E.N. (1995). *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özşahin, M. (2017). *Başkurt Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Steingass, F. (1998). *A comprehensive Persian-English Dictionary*. Librairie du Liban.
- Tekin, T. vd. (1995). *Türkmence-Türkçe Sözlük*. Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Tezcan, S. (2010). Yazıtlarda Yeni Okuyuş ve Anlamlandırma Önerileri. *1.Uluslararası Uzak Asya'dan Ön Asya'ya Eski Türkçe Bilgi Şöleni Bildirileri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Thomsen, V. (1896). *Inscriptions de l'Orkhon*. Imprimerie de la Société de Littérature Finnoise.
- Thomsen, V. (1916). *Turcica*. Société Finno-Ougrienne.
- Tuna, O. N. (1993). Ekin Ara İdi Oksuz Kök Türk Ança Olurur Ermiş (KT, D, 2-3) İbaresine Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1993, 77-81.
- Türk Dil Kurumu. (1977). *Derleme Sözlüğü IX*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (1995). *Tarama Sözlüğü I*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Wilkins, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen-Eski Uygurcanın El Sözlüğü*. Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.
- Yudahin, K. (1998). *Kırgız Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yüce, N. (2014). *Mukaddimetü'l-Edeb*. Türk Dil Kurumu Yayınları.